

Introducere în studiul Vechiului Testament

Pentateuhul și
cărțile istorice

Introducere în studiul Vechiului Testament

Pentateuhul și
cărțile istorice

editor SILVIU TATU

Copyright © 2016 Silviu Tatu

Toate drepturile rezervate. Nicio parte din această lucrare nu poate fi reprodusă sub nicio formă, prin niciun mijloc mecanic sau electronic sau stocată într-o bază de date fără acordul prealabil, în scris, al autorului.

Introducere în studiul Vechiului Testament: Pentateuhul și cărțile istorice

editor Silviu Tatu

Prezenta ediție este publicată, în parteneriat, de editura RISOPRINT, Cluj-Napoca și editura Casa Cărții, Oradea.

Editura RISOPRINT este recunoscută de CNCS (Consiliul Național al Cercetării Științifice).

Opiniile exprimate în această carte aparțin autorilor și nu reprezintă punctul de vedere al Editurii Risoprint. Autorii își asumă întreaga responsabilitate pentru forma și conținutul cărții și se obligă să respecte toate legile privind dreptul de autor.

www.risoprint.ro   www.cncs-uefiscdi.ro

Director editură Risoprint: Gheorghe Pop

Consilier editorial Risoprint: Voichița-Maria Clinci

Casa Cărții

OP 2, CP 30,

410670, Oradea

Tel./Fax: 0259-469 057; 0359-800761; 0728-874975

E-mail: info@ecasacartii.ro

www.ecasacartii.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Introducere în studiul Vechiului Testament: Pentateuhul și cărțile istorice / Ganea Romulus V., Gheorghită Radu, Gherman Daniel, ...; ed.:

Tatu Silviu. - Cluj-Napoca: Risoprint; Oradea: Casa Cărții, 2016

Conține bibliografie

ISBN 978-973-53-1507-8

ISBN 978-606-732-055-8

I. Ganea, Romulus

II. Gheorghită, Radu

III. Gherman, Daniel

IV. Tatu, Silviu (ed.)

221.07

Tiparul executat la Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen, Ungaria.

Coordonatorul proiectului

Silviu Tatu

Autori

Ganea, Romulus V. (doctor în teologie, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România), lector universitar la Institutul Teologic Penticostal din București, România.

Gheorghiuță, Radu (doctor în teologie, University of Cambridge, Marea Britanie), conferențiar universitar la Midwestern Baptist Theological Seminary, Kansas City, SUA.

Gherman, Daniel (doctor în teologie, Universitatea din București, România), lector universitar la Institutul Teologic Baptist din București, România.

Hadjiev, Tchavdar S. (doctor în teologie, University of Oxford, Marea Britanie), lector universitar la Belfast Bible College, Institute of Theology, Queen’s University Belfast, Irlanda.

Kilchör, Benjamin (doctor în teologie, Evangelische Theologische Faculteit, Leuven, Belgia), conferențiar universitar la Staatsunabhängige Theologische Hochschule Basel, Elveția.

Mihăilă, Alexandru (doctor în teologie, Universitatea „Al.I. Cuza” Iași, România), lector universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”, Universitatea din București, România.

Marlowe, Creighton (doctor în teologie, Mid-America Baptist Theological Seminary, Memphis, TN, SUA), profesor universitar la Evangelische Theologische Faculteit, Leuven, Belgia.

Păcurar, Gelu (doctor în teologie, Central Baptist Theological Seminary, Plymouth, MN, SUA), profesor la Institutul Biblic Baptist din Timișoara, România.

Rata, Cristian G. (doctor în teologie, University of Toronto, Canada), lector universitar la Torch Trinity, Seul, Coreea de Sud.

Rata, Tiberius (doctor în teologie, Trinity Evangelical Divinity School, Deerfield, IL, SUA), profesor universitar la Grace College and Seminary, Winona Lake, IN, SUA.

Tatu, Silviu (doctor în teologie, University of Wales, Marea Britanie), conferențiar universitar la Institutul Teologic Penticostal din București, România.

Vandici, Grațian (doctor în teologie, University of Oxford, Marea Britanie).

Editarea de specialitate

Silviu Tatu

Editarea literară și corectura

Teofil Stanciu (coordonator)

Lavinia Filipaș

Camelia Lunčan

Timeia Pop

Claudia Stanciu

Tehnoredactarea

Vasile Gabrian

Coperta

Marius Bonce

Cuprins

Cuvânt-înainte	9
Abrevieri.....	11
Manuscrise și versiuni ale Vechiului Testament (<i>Gelu Păcurar</i>)	19
Canonul Vechiului Testament (<i>Grațian Vandici</i>).....	35
Utilizarea Vechiului Testament în Noul Testament (<i>Radu Gheorghită</i>) ...	51
Etica Vechiului Testament (<i>Creighton Marlowe</i>).....	75
Pentateuhul	93
Geneza (<i>Silviu Tatu</i>)	95
Exod (<i>Cristian G. Rata</i>).....	135
Levitic (<i>Alexandru Mihăilă</i>)	177
Numeri (<i>Daniel Gherman</i>)	199
Deuteronom (<i>Benjamin Kilchör</i>).....	221
Cărțile istorice	253
Iosua (<i>Silviu Tatu</i>).....	255
Judecători (<i>Silviu Tatu</i>)	283
Rut (<i>Alexandru Mihăilă</i>).....	323
1–2 Samuel (<i>Silviu Tatu</i>)	339
1–2 Regi (<i>Tchavdar S. Hadjiev</i>)	367
1–2 Cronici (<i>Silviu Tatu</i>)	403
Ezra–Neemia (<i>Tiberius Rata</i>).....	457
Eстера (<i>Romulus V. Ganea</i>)	481

Lista hărților

Călătoriile lui Avram	133
Ruta Exodului	175
Țara Făgăduinței împărțită celor 12 triburi ale lui Israel	281
Monarhia în timpul lui David	366
Expansiunea Imperiului Asirian din cca 850–650 î.H.	402
Imperiul Babilonian	455
Imperiul Persan	480
Campania lui Alexandru Macedon 334–323 î.H.	535

Cuvânt-înainte

Indiferent de subiectul abordat, un studiu introductiv poate crea falsa impresie de studiu incipient, bazat pe informații cunoscute publicului nespecializat, mai degrabă generalități dintr-un domeniu de larg interes. În realitate, situația este cu totul alta. Introducerile sunt de fapt lucrări care caută să familiarizeze cititorul nespecializat cu un anumit domeniu de cercetare care nu este ușor accesibil în lipsa unei călăuze, urmărind să lumineze secțiunile mai complicate și ordonând informațiile, copleșitoare sub raport cantitativ și sofisticate în conținut, într-o structură mai ușor de înțeles.

O introducere la cărțile Vechiului Testament nu face excepție, pentru că, pe parcursul secolelor de studiu, atât în interiorul comunităților iudeo-creștine, cât și în afara lor, s-au ivit diverse probleme specifice istoriei, culturii și civilizației antice la care face trimitere Biblia ebraică și s-au formulat diferite răspunsuri. Introducerea își propune să interacționeze critic cu aceste chestiuni și să inventarieze răspunsurile propuse. Întrebările clasice ridicate la adresa cărților Vechiului Testament vizează data scrierii, paternitatea cărții, istoricitatea informațiilor, genurile literare, structura literară a cărții, intenția autorului (mesajul teologic). Pe parcursul ultimelor secole s-au cristalizat diverse abordări asupra cărților biblice, care au acordat atenție anumitor aspecte și au produs rezultate specifice. Toate acestea alcătuiesc miza studiului de față, întreprins cu dorința de a aduce la zi cercetarea realizată într-un domeniu de o vârstă venerabilă care nu a încetat să suscite interesul specialiștilor și al publicului larg în egală măsură.

După cum este de așteptat, proiectul scrierii unei introduceri presupune o muncă laborioasă și asiduă de sintetizare și catalogare a unui volum imens de informații. Tocmai din această cauză, un astfel de proiect este o raritate în peisajul editorial din România. Singura lucrare comparabilă cu cea de față, ca abordare și amploare, datează de la începutul secolului trecut și a fost realizată de Vasile Tarnavski, profesor de Vechiul Testament la Facultatea de Teologie din Cernăuți, și publicată în 1928. O altă lucrare, deși de mai mică întindere, a fost realizată de colectivul Vladimir Prelipceanu, Nicolae Neaga și Gheorghe Barna, în 1955, republicată în 1985 (ed. a 2-a) împreună cu Mircea Chialda. Ediția a treia, apărută în 2003, a fost publicată fără actualizări și cu multe erori la scrierea termenilor ebraici, în ciuda îngrijirii de care s-a bucurat. Se cunosc și alte eforturi individuale ale unor profesori români de Vechiul Testament, dar mult mai modeste prin comparație cu cele deja prezentate. Situația cercetărilor românești se află în izbitor contrast cu spațiul anglo-saxon (pe care îl cunoaștem mai bine între cele apusene), unde oferta de introduceri este mare, diversificată și în continuă creștere de la un an la altul.

Proiectul de față a pornit cu speranța, dovedită în cele din urmă prea optimistă, de a coopera un colectiv de autori români, din țară și străinătate, specializați pe una sau mai multe cărți biblice, la care să scrie un material introductiv. Unii autori invitați au fost pur și simplu inabordabili, alții indisponibili, iar alții nu au reușit să respecte calendarul, și așa destul de

generos, al scrierii acestui proiect. În ciuda tuturor obstacolelor întâlnite pe parcursul ultimilor trei ani, suntem în măsură să vă oferim volumul consacrat cărților de la Geneza la Estera, cunoscute în tradiția creștină drept cărțile Legii și cărțile istorice. Lor li se adaugă, în deschidere, un grupaj de patru studii pe teme generale, valabile pentru întreg Vechiul Testament. Un volum viitor va fi consacrat introducerii la așa-numitele cărți poetice și profetice.

Cu excepția primele patru studii introductive, fiecare capitol consacrat unei cărți biblice urmează același tipar. Se începe cu „Istoria interpretării”, unde sunt discutate principalele direcții de interpretare a textului aflat în discuție. Urmează chestiunile paternității cărții (autorul) și a datării sale (uneori și locul scrierii). „Fundalul istoric” atinge problema credibilității informațiilor de ordin istoric la care se face referire în carte. „Analiza literară” acoperă atât probleme de ordin critic, precum genul literar și structurile literare, cât și probleme de conținut, precum schița cărții și rezumatul conținutului propriu-zis. Conexiunile literare și ideatice cu literatura din afara canonului biblic primesc o atenție specială în subdiviziunea „Relația cu literatura extrabiblică”. Secțiunea „Mesaajul teologic” discută temele teologice pregnante în cartea biblică analizată. Apoi sunt luate în discuție raporturile cărții cu alte cărți canonice, atât din Vechiul Testament, cât și din Noul Testament. Fiecare capitol se încheie cu bibliografia de specialitate, care acoperă cu prioritate ultimele decade de cercetare biblică (comentarii, introduceri, monografii și articole).

Am preferat să redăm termenii de specialitate din ebraică și greacă în grafie latină pentru a le fi de folos și cititorilor mai puțin familiarizați cu limbile clasice ale Bibliei. Există totuși câteva particularități ale scrierii fonetice convenționale care trebuie cunoscute de cititori, dacă sunt interesați să citească termenii de specialitate menționați. Astfel, simbolurile [?] și ^ʿ sunt guturale care nu au importanță semnificativă în pronunție. Dintre consoanele marcate prin subliniere, doar *b* și *k* reclamă atenția noastră. Simbolul *b* se citește „v”, asemenea simbolului *w*, iar simbolul *k*, se citește „h” gutural. Simbolurile cele mai exotice sunt următoarele: *ḥ* se citește „h” gutural, asemenea lui *k*, *ṣ* se citește „ț”, *ṣ* se citește „s”, iar *š* se citește „ș”. Simbolurile *ā*, *ē*, *ō*, *ā*, *ê*, *î*, *ô*, *û* reprezintă vocalele lungi corespondente vocalelor *a*, *e*, *i*, *o*, *u*. Simbolurile de vocală suprascrisă (*e*) sau *ā* reprezintă semivocale și se citesc ca un „î” scurt.

După cum este de așteptat la tratarea unui subiect de acest fel, autorii interacționează cu documente și artefacte dintr-un teritoriu extrem de întins și de divers, cunoscut prin sintagma *Cornul Abundenței* sau Orientul Apropiat al Antichității (OAA). Aici sunt incluse țările din Mesopotamia (teritoriul dintre fluviile Tigru și Eufrat), din Podișul Anatoliei, din Levant (sau Siria-Palestina) și din Egipt (inclusiv Egiptul de Sus sau Nubia).

Lucrarea *Introducere în studiul Vechiului Testament* nu se pretinde a fi definitivă în acest domeniu, ci reprezintă perspectiva autorilor asupra subiectului investigat așa cum este recepționat acesta în lumea științifică, în momentul de față. Ea se dorește a fi o unealtă care să ajute studentul conștiincios al Bibliei, indiferent de vârstă, să interacționeze cu ideile pe care această Carte nemuritoare le-a generat de-a lungul secolelor și, de ce nu, să motiveze la cercetarea mai înflăcărată a Cuvântului lui Dumnezeu.

Mulțumiri fundației Langham Literature care a înțeles importanța acestui proiect și a susținut procesul laborios de pregătire a manuscrisului și editurii Casa Cărții, din Oradea, care a înțeles importanța acestui proiect, l-a preluat și l-a pregătit cu profesionalism pentru tipar.

Abrevieri¹

1Q	Peștera întâia de la Qumran
2Q	Peștera a doua de la Qumran
4Q	Peștera a patra de la Qumran
6Q	Peștera a șasea de la Qumran
11Q	Peștera a unsprezecea de la Qumran
AB	Anchor Bible
ABC	Ariel's Bible Commentary
ABD	<i>Anchor Bible Dictionary</i>
ABR	<i>Australian Biblical Review</i>
ABRL	Anchor Bible Reference Library
ABS	Archaeology and Biblical Studies
ACCS.OT	Ancient Christian Commentary on Scripture – Old Testament
ACEBT	<i>Amsterdamse Cahiers voor Exegese en Bijbelse Theologie</i>
AGAJU	Arbeiten zur Geschichte des antiken Judentums und des Urchristentums
ANES	Ancient Near Eastern Studies
ANET3	<i>Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament, ed. a 3-a</i>
AnBib	Analecta Biblica
Ant	<i>Antichități iudaice</i> (Josephus)
AOTC	Abingdon Old Testament Commentaries
ARSHLL	Acta Regiae Societatis Humaniorum Litterarum Lundensis
ASNU	Acta Seminarii Neotestamentici Upsaliensis
ASORB	American Schools of Oriental Research Books
ASTI	<i>Annual of the Swedish Theological Institute</i>
ATANT	Abhandlungen zur Theologie des Alten und Neuen Testaments
ATD	Alte Testament deutsch
AthD	Acta Theologica Danica
ATSAT	Arbeiten zu Text und Sprache im Alten Testament
AUSDD	Andrews University Seminary Doctoral Dissertation
AUS	American University Studies
AUSS	<i>Andrews University Seminary Studies</i>
AUU-SBU	Acta Universitatis Upsaliensis – Studia Biblica Upsaliensia
A&U	Allen & Unwin
A&W	Almqvist & Wiksell
BA	<i>Biblical Archaeologist</i>
BASOR	<i>Bulletin of the American Schools of Oriental Research</i>
BBB	Bonner biblische Beiträge
BBC	Blackwell Bible Commentaries

---

¹ Titlurile de jurnale, monografii și dicționare apar în *italice*. Titlurile seriilor științifice ale diverselor edituri și numele editurilor apar cu caractere obișnuite.

<i>BBR</i>	<i>Bulletin for Biblical Research</i>
BBRSup	Bulletin for Biblical Research Supplement
BCBC	Believers Church Bible Commentary
BE	Biblical Encyclopaedia
BEATAJ	Beiträge zur Erforschung des Alten Testaments und des antiken Judentum
BET	Beiträge zur biblischen Exegese und Theologie
BETL	Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium
BFPLUL	Bibliothèque de la Faculté de philosophie et lettres de l'Université de Liège
BHHB	Baylor Handbook on the Hebrew Bible
BHT	Beiträge zur historischen Theologie
<i>BI</i>	<i>Biblical Interpretation</i>
<i>Bib</i>	<i>Biblica</i>
<i>Bib Res</i>	<i>Biblical Research</i>
BibEen	Biblische Enzyklopädie. English
BibSt	Biblische Studien
<i>BibSac</i>	<i>Bibliotheca Sacra</i>
BIS	Biblical Interpretation Series
BJS	Brown Judaic Studies
<i>BJRL</i>	<i>Bulletin of John Rylands Library</i>
BK	Biblischer Kommentar
BKAT	Biblischer Kommentar – Altes Testament
BL	Bible and Literature
<i>BLT</i>	<i>Brethren Life and Thought</i>
<i>BN</i>	<i>Biblische Notizen</i>
BNB	Biblische Notizen. Beihefte
BS	Biblical Series
BST	Bible Speaks Today
<i>BTB</i>	<i>Biblical Theology Bulletin</i>
BTCB	Brazos Theological Commentary on the Bible
BWANT	Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament
<i>BZ</i>	<i>Biblische Zeitschrift</i>
BZABR	Beihefte zur Zeitschrift für die altorientalische und biblische Rechtsgeschichte
BZAW	Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft
B&H	Broadman & Holman
B&O	Burns & Oates
CAT	Commentaire de l'Ancien Testament
<i>CCARJ</i>	<i>Central Conference of American Rabbis Journal</i>
CBAA	Catholic Biblical Association of America
CBC	Cambridge Bible Commentary
CBCNEB	Cambridge Bible Commentary on the New English Bible
CBET	Contributions to Biblical Exegesis and Theology
CBL	Collectanea Biblica Latina
CBOT	Coniectanea Biblica Old Testament Series
<i>CBR</i>	<i>Currents in Biblical Research</i>
CBSC	Cambridge Bible for Schools and Colleges
<i>CBQ</i>	<i>Catholic Biblical Quarterly</i>
CBQMS	Catholic Biblical Quarterly Monograph Series
<i>CBW</i>	<i>Conversations with the Biblical World</i>

Manuscrise și versiuni ale Vechiului Testament

GELU PĂCURAR

Introducere

Textul Vechiului Testament ebraic așa cum îl avem astăzi este rezultatul unui îndelungat proces de transmitere și păstrare. Națiunea israelită a avut o istorie frământată, iar existența sa ca popor este strâns legată de textul Scripturii. Dumnezeu i-a vorbit în diverse moduri, iar relația poporului cu Dumnezeu este reglementată și prezentată în Scriptură. Autografele originale nu mai există, deși aproape orice confesiune creștină face referire la „textul original” care este inspirat de Dumnezeu. Avem însă la dispoziție o întregă istorie a păstrării textului vechi al Scripturii de-a lungul veacurilor. Copierea cu grijă a textului biblic în manuscrise noi, pe măsură ce manuscrisele vechi ieșeau din uz, a presupus un proces dificil și solicitant. După cum observă Bruce Waltke, „nicio sursă nu păstrează perfect textul Vechiului Testament, iar în cazurile de dezacord cercetătorul trebuie să se decidă asupra variantei originale în lumina tuturor surselor și a cunoștințelor sale despre acestea” (Waltke 1979, 211). Încurajator este faptul că toate manuscrisele și versiunile Vechiului Testament sunt de acord asupra textului comun în proporție de peste 90% (Würthwein 1979, 25), iar majoritatea cazurilor în care se observă diferențe între manuscrise și versiuni, sunt cazuri care pot fi rezolvate prin comparare și analiză textuală atentă (Archer 1994, 24–25). De fapt, numărul mare al manuscriselor și versiunilor Vechiului Testament alcătuiește o mărturie convingătoare cu privire la atenția și fidelitatea cu care a fost păstrat și transmis textul Scripturii. Gleason Archer argumentează concludent în favoarea faptului că „niciun alt document al Antichității nu a avut vreodată o mărturie atât de completă și de impresionantă a textului” (Archer 1994, 27).

Manuscrisele ebraice sunt copii parțiale sau chiar complete ale Vechiului Testament, scrise și păstrate de masoreți. Acestea sunt documentele cele mai valoroase și mai importante atunci când vorbim despre textul Vechiului Testament, întrucât ele sunt scrise în aceeași limbă în care au fost scrise autografele și provin din copierea unor surse mai vechi. Pe de altă parte, versiunile antice sunt doar traduceri ale Vechiului Testament ebraic și nu au autoritatea manuscriselor masoretice. Ele funcționează ca dovezi indirecte pentru textul ebraic existent în perioada în care a fost realizată respectiva traducere, aducându-și aportul în istoria transmiterii textului biblic.

Istoria transmiterii textului ebraic

Textul Vechiului Testament a ajuns la noi însoțit de autoritatea pe care o are în baza originii sale divine. Moise, David, Isaia și toți ceilalți autori și-au scris cărțile sub directa influență a Duhului Sfânt (2 Tim. 3:16, 1 Pet. 1:20–21). Însă textul inspirat care a fost scris de autorii Vechiului Testament a trebuit să fie păstrat, pentru a fi accesibil și de folos generațiilor viitoare. Cuvântul lui Dumnezeu a fost transmis prin copiere, textul regăsindu-se în copiiile ulterioare ale manuscriselor originale și în traducерile timpurii ale Vechiului Testament. Această păstrare a textului inspirat s-a realizat printr-un demers uman, care a necesitat atenție și dedicare. Cu toate acestea, procesul de păstrare și transmitere a textului biblic a fost într-o anumită măsură afectat de erorile inevitabile care apar în orice efort sau proiect uman. Așadar, atunci când vorbim despre inspirația textului biblic în forma în care le-a fost dată autorilor umani, trebuie să ținem cont și de anumite limite și influențe, care au afectat procesul de transmitere peste veacuri a textului inspirat.

Textul Vechiului Testament a fost și rămâne un text comunicat prin scris, o modalitate de comunicare accesibilă oamenilor din cele mai vechi timpuri. De-a lungul vremii au fost folosite o mare varietate de materiale pentru a păstra consemnările, credințele și tradițiile diferitelor culturi. Unele din aceste materiale și metode au fost doar temporare, iar altele au trecut cu succes proba timpului. Între materialele temporare putem aminti piatra (ca de exemplu, în cazul celor Zece Porunci, care au fost inițial scrise pe piatră), pereții stâncilor, tablele de lut, bucăți din vase de lut sparte, și mai ales manuscrisele pe papirus sau pergament. Manuscrisele pe papirus sunt documente scrise pe material făcut dintr-o plantă acvatică, întâlnită cel mai frecvent în Egipt. Acest material este mai puțin durabil, necesitând un climat cald și uscat pentru păstrarea sa. De aceea, cu unele excepții, nu avem manuscrise ale Vechiului Testament pe papirus. Manuscrisele pe pergament foloseau piei de animale uscate, acestea fiind mult mai durabile decât papirusul. Pergamentul a fost folosit pentru scriere cu mai bine de 1000 de ani înainte de Hristos și de aceea este foarte posibil ca o bună parte din cărțile Vechiului Testament să fi fost scrise în forma lor inițială pe pergament. De fapt, cele mai multe manuscrise descoperite la Marea Moartă au fost scrise pe piele. Se pot identifica mai multe perioade ale istoriei transmiterii textului biblic, fiecare perioadă fiind caracterizată de particularități și influențe specifice atât asupra modului de lucru cu textul biblic, cât și asupra detaliilor de transmitere.

Perioada babiloniană (586–300 î.H.)

În anul 586, evreii au fost deportați în Babilon, în timp ce unii s-au refugiat în Egipt și un mic număr a rămas în țară. Indiferent în care dintre cele trei zone locuiau, evreii aveau copii ale Scripturilor, pe care le-au folosit și le-au copiat pentru generațiile viitoare. De aceea, unii autori au argumentat că manuscrisele care au existat în Babilon, au devenit baza grupului babilonian de manuscrise, în timp ce manuscrisele din Egipt au format baza grupului alexandrin de manuscrise, iar cele din Palestina au rămas ca bază a grupului palestinian de manuscrise. În cadrul acestor trei grupe mari de manuscrise se pot încadra

și astăzi manuscrisele principale: textul masoretic (sau babilonian), textul grecesc (alexandrin) sau Septuaginta și textul samaritean (sau palestinian)¹.

Perioada post-exilică (300 î.H. – 135 d.H.)

În perioada care a urmat exilului babilonian, au existat mai multe valuri de repatriere. Însă în țările exilului au rămas câteva centre de cărturari care și-au continuat activitatea. Ca urmare a lucrării acestor centre, au fost produse mai multe copii și traduceri ale Vechiului Testament. În jurul anului 100 d.H., sub conducerea lui Rabbi Akiva, sinagoga din Ierusalim a adoptat textul babilonian ca text oficial. Această decizie a fost un pas important în dezvoltarea și păstrarea unui text care urma să fie considerat text autorizat. În același timp, această decizie presupune recunoașterea diferențelor care existau între diferitele copii și traduceri. Din această perioadă, cărturarii au semnalat câteva probleme textuale minore legate de scrierea unor litere, au fost înlocuite unele forme verbale ebraice arhaice, iar unele expresii considerate vulgare au fost înlocuite cu eufemisme (Waltke 1979, 54).

Perioada talmudică (135–500 d.H.)

În perioada talmudică au fost produse multe manuscrise care erau folosite pentru serviciile publice din sinagogi, dar și pentru studiu individual. Se crede că existau chiar mai multe manuscrise decât în perioada ulterioară, cea a masoreților, și care au păstrat cu precădere un anumit tip de text. Tendința de a prefera textul babilonian ca text standard a apărut însă chiar din timpul acestei perioade talmudice. Motivațiile tendinței de standardizare erau diverse, dar între acestea putem aminti: declinul continuu al folosirii limbii ebraice de către populația evreiască, diaspora iudeilor în urma căderii Ierusalimului, apariția și dezvoltarea creștinismului. Astfel, pentru a evita confuzia creată de existența mai multor variante și traduceri, cărturarii au trecut la standardizarea textului. Printre cercetătorii contemporani, nu există un acord cu privire la metodele folosite de către cărturarii evrei pentru stabilirea textului standardizat, dar se pare că ei nu au optat pentru o singură familie textuală, iar uneori nici măcar nu au folosit cea mai bună variantă a textului.

În această perioadă, cărturarii au început împărțirea textului pe diferite pericole sau paragrafe, pentru citirea în sinagogă. De asemenea, au făcut anumite observații care țin de felul în care ar trebui citit textul. Pentru aceasta, au folosit diferite semne și au făcut pe alocuri notițe pe text. De exemplu, au pus anumite semne deasupra cuvintelor pe care nu le puteau înțelege, au pus bare verticale pentru a separa cuvintele care nu trebuiau citite împreună și au folosit litera ebraică *mun* (ט), „în oglindă” cu rol de paranteză. Uneori au semnalat variante de citire a textului și au folosit diverse metode de a marca un început de paragraf nou.

---

¹ Această *teorie a textelor locale* a fost propusă prima dată de William Albright și dezvoltată apoi de Frank Cross. Există însă și alte ipoteze sau teorii despre transmiterea textului vechi-testamentar. Unii autori au sugerat existența unei familii de texte pentru fiecare curent religios major, din care s-au păstrat doar cele trei amintite mai sus datorită Bisericii creștine, a secței samaritene și a iudaismului rabinic. O altă teorie este lansată de Emanuel Tov care propune cinci categorii: textul proto-masoretic (60% din manuscrise), textul qumranit (20%), textul pre-samaritean și textul septuagintal (5%), precum și texte din afara categoriilor anterioare (15%).

Etica Vechiului Testament

CREIGHTON MARLOWE

Introducere

Ce înțelegem prin „Vechiul Testament” și prin „etică”? Pentru scopurile studiului de față, „Vechiul Testament” desemnează canonul evreiesc al Sfințelor Scripturi în varianta acceptată de bisericile protestante sau în variantele acceptate de Biserica Romano-Catolică și de Biserica Ortodoxă fără cărțile apocrife. Totuși, pe parcursul discuției noastre pot apărea aluzii sau trimiteri la aceste cărți. Prin „etică” înțelegem conduita de viață după standardul dreptății (opus nedreptății). Prin urmare, „etica Vechiului Testament” se referă la modul în care Biblia ebraică îi instruia în mod direct pe evrei și, (cel puțin) în principiu sau indirect, pe toți aceia care o citeau ca revelație divină cu privire la atitudini și acțiuni drepte. *New Oxford American Dictionary* definește etica în felul următor: „principii morale care guvernează comportamentul unei persoane sau al unui grup” și oferă ca exemplu etica iudeo-creștină¹. Un lexicon înrudit cu dicționarul anterior indică următoarele sinonime pentru termenul „etică”: „morală, principii morale, valori, bine și rău, principii, idealuri, standarde (comportamentale), sistem de valori, virtuți, precepte ale conștiinței”².

Un studiu al VT de o asemenea factură ar putea include o mare parte dintre textele sacre, din moment ce, per ansamblu, acesta prezintă principii, reguli, înțelepciune, rugăciuni, laude și predicare profetică focalizată asupra modului în care se aștepta de la evrei să-și ordoneze viața pentru a fi pe placul lui Dumnezeu. Trebuie să fim selectivi din moment ce spațiul alocat examinării eticii VT este foarte limitat. Totuși, așa cum a observat Green (2013, xv), această abordare este netraditională și nouă: „Multă vreme, studiul Bibliei și al eticii creștine (sau teologia morală) au fost privite ca demersuri distincte”. Ținând cont de aceste lucruri, am putea sumariza etica VT sub două categorii: iubirea față de Dumnezeu și

---

1 Versiunea 2.1.3 (80.4). Apple, Inc., 2005–2009.

2 *Oxford American Writers' Thesaurus*, version 2.1.3 (80.4). Apple, Inc. Unii indică înspre grecescul *ethos* („obicei; caracter; mod de viață”), dar etimologia nu afectează utilizarea ulterioară, mai ales în alte limbi, în termenii științei limbajului. Legătura cu limba engleză nu este semantică, ci istorică. Așa-numitul sens „original” sau de „rădăcină” nu impune, de obicei, conotațiile contemporane ale termenului. În timp, cuvintele din limbile vii preiau sensuri noi și pierd sensuri vechi. Sensul termenului „etică” în limba engleză contemporană este o chestiune de uzanță contemporană (fapt valabil cu privire la cuvintele din toate limbile, chiar și în cele biblice). „Etica” și „morală” sunt adesea folosite interschimbabil astăzi. Moralitatea se referă la principii care facilitează distincția dintre bine și rău sau dintre un comportament bun și altul rău (vezi *New Oxford American Dictionary*).

iubirea față de semeni. Această împărțire este validată de Domnul Isus, care a folosit același accent dublu pentru a sintetiza întregul VT. Când a fost întrebat de un cărturar, care făcea parte din partida fariseilor, care era cea mai importantă poruncă din Lege (Mt.22:35–36), Isus a răspuns citând din două texte vetero-testamentare (Mt.22:37–38, 39b): întâi din Deuteronom 6:5 și apoi, din Levitic 19:18b, pe care le-a descris ca „cea dintâi poruncă” (Mt.22:39a): „Să-L iubești pe Domnul, Dumnezeuul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu toată mintea ta” (Mt.22:37, NTR) și „să-l iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” (22:39)³. În final, El a adăugat comentariul că Biblia ebraică în întregime depinde de aceste două porunci (Mt.22:40). În varianta sinoptică din Marcu, Isus adaugă faptul că nu există poruncă mai mare decât acestea (Mc. 12:31b), o explicație care lipsește din varianta apostolului Luca. În Luca, Isus este întrebat ce trebuie făcut pentru a moșteni viața veșnică (Luca 10:25). Întrebarea nu era sinceră, ci un test. Din acest motiv, Isus răspunde printr-o întrebare. El l-a întrebat pe cărturarul cu pricina ce crede că spune Scriptura cu privire la această chestiune (Luca 10:26), iar acesta îi răspunde lui Isus citând cele două afirmații (10:27). Isus apreciază răspunsul său ca fiind corect și, îi spune că dacă își conduce viața în acest mod, va câștiga viața (Luca 10:28). Tot ce se poate spune despre etica VT depinde de aceste aspecte inseparabile ale dragostei (unul pe verticală și altul pe orizontală). Nu se poate face o ierarhizare a celor două în funcție de importanța lor, însă există o succesiune precisă a lor. Pentru a fi capabil de iubire manifestată față de semeni, trebuie mai întâi să Îl iubești pe Dumnezeu. Totuși, ce este secundar nu este opțional. Chestiunile privitoare la iubirea de Dumnezeu pot fi legate mai direct de trunchiul teologic. Ca preocupare modernă și biblică, etica este pusă în legătură, de regulă, cu relațiile sociale dintre oameni sau cu ortopraxia. Astfel, în cele ce urmează ne vom concentra atenția asupra chestiunilor etice contemporane (raportate la etica VT) cu care se confruntă comunitatea și existența creștină într-o societate pluralistă occidentală (din moment ce scriu din perspectiva unui cetățean american care a locuit mulți ani în Europa).

Studii și cercetări pe etica VT

Prima problemă cu care ne confruntăm în acest domeniu este lipsa, până de curând, a cercetării și publicațiilor consacrate eticii VT, cel puțin în lumea creștină. Literatura a fost săracă și adesea superficială. Childs se lamenta, zicând: „Nu există o lucrare modernă de căpătâi scrisă în limba engleză, care măcar să încerce a trata în mod adecvat materialul biblic privitor la etică”⁴. Reflecția lui Knight (1982, 55) pe această temă este reprezentativă

3 Versiunea NRSV traduce textul din Deut. 6:5 astfel: „Să iubești pe Domnul, Dumnezeuul tău, cu toată inima ta și cu tot sufletul tău și cu toată puterea ta.” Acolo unde în VT este „putere”, Domnul Isus înlocuiește cu „minte” (NTR). Versiunea lui Luca (10:27) și a lui Marcu (12:30) conțin inimă, suflet, putere și minte. Totuși, atât versiunea lui Marcu, precum și cea a lui Luca, conțin răspunsul Domnului la aceeași întrebare ridicată de un cărturar (pe când întrebarea din Luca vizează calea prin care se poate dobândi viața veșnică). Matei înlocuiește „putere” cu „minte”, iar Marcu adaugă „minte” ca o patra entitate. De ce să fi parafrazat Domnul Isus sau apostolul textul VT? Acolo „minte” nu este amintită, dar este legată de „inimă” (sediul intelectului la evreii antici). „Sufletul” sau ebraicul *nepes* poate exprima în VT gândurile sau sentimentele.

4 Brevard Childs, *Biblical Theology in Crisis* (Philadelphia, PA: Westminster, 1970), p. 124.

Pentateuhul

Geneza

SILVIU TATU

Istoria interpretării

Prin plasarea ei la începutul VT și, implicit, al Bibliei, cartea Geneza a fost menită să suscite un mare interes în rândul comentatorilor, de la bun început. Interesul a crescut și mai mult din pricina conținutului teologic extrem de important, atât pentru iudaism, cât și pentru creștinism. Dovadă stau prelucrarea temelor centrale (creație, cădere, potop, patriarhi) în repetate rânduri în cărțile biblice. Lista autorilor care au abordat Geneza este extrem de lungă și imposibil de acoperit în exhaustivitate aici. În condițiile în care volumele dedicate Genezei cuprind doar bibliografia recentă (Mills 2002; Sparks 2002), suntem nevoiți să renunțăm la orice speranță de exhaustivitate asupra acestui subiect.

Perioada antică

1. Autori evrei

Pseudoepigrafele sunt lucrări scrise în perioada intertestamentară sub pseudonimul unor personalități biblice: *Apocalipsa lui Adam*, *Testamentul lui Adam*, *Viața lui Adam și a Evei*, *Apocalipsa lui Lameh*, *Apocalipsa lui Avraam*, *Testamentul lui Avraam*, *Testamentul lui Isaac*, *Scara lui Iacov*, *Rugăciunea lui Iacov*, *Testamentul lui Iacov*, *Iosif și Aseneth*, *Rugăciunea lui Iosif*, *Istoria lui Iosif*, *Testamentele celor doisprezece patriarhi*, *Cartea Jubileelor*. Acestea sunt încercări de a rescrie narațiunea biblică, adăugând unele detalii sau oferind unele interpretări lămuritoare. Astfel, *Testamentul lui Avraam* nu este exact un testament, ci mai degrabă un elogiu, prin care patriarhul este elevat la rangul de personalitate exemplară, cu excepția împrejurărilor morții pe care încearcă să o evite în mod dezonorant (Reed 2009, 206–212). *Cartea Jubileelor* (sec. II î.H.) rescrie istoria biblică din Geneza și Exod, eliminând unele detalii stânjenitoare. Patriarhii sunt prezentați ca figuri preoțești (Hopkins 2009, 249–251). *Iosif și Aseneth* caută justificările necesare pentru cununia lui Iosif cu o egipteancă, fiica unui înalt prelat păgân. *Testamentele celor doisprezece patriarhi* prelucrează motivul testamentului lui Iacov și le oferă ocazia fiilor acestuia, ajunși acum la rândul lor pe patul de moarte, să mediteze asupra vieții lor, asumându-și greșelile trecutului, și să le ofere sfaturi fiilor lor.

Primele traduceri ale VT sunt și primele sale interpretări. *Septuaginta*, traducerea în greacă a VT, se pare că a fost realizată în cursul sec. II î.H. de către un grup neomogen de traducători, dovadă diversitatea opțiunilor pe care aceștia le-au ales cu privire la rezolvarea

aceleiași probleme. Chiar și așa se poate constata o preocupare evidentă pentru rezolvarea ambiguităților privitoare la cult, evitarea antropomorfismelor în descrierea persoanei divine și pentru protejarea imaginii eroilor.

Targumurile sunt traduceri ale VT în aramaică, realizate în Antichitatea târzie în Palestina și în Babilon. Targumul Neofitti asupra Pentateuhului a preluat de la Septuaginta preocuparea pentru protejarea persoanei divine, dar face uz și de parafrază și de actualizare, ca tehnici de traducere. Împreună cu Targumul Pseudo-Ionatan, Targumul Neofitti dovedește interes pentru promovarea Legii ca măsură a tuturor lucrurilor, oferind unor incidente din narațiuni interpretări originale în raport cu Legea lui Moise. Împreună cu Targumul Onkelos, Targumul Neofitti arată preocuparea pentru rescrierea textelor licențioase și a eufemismelor.

Peșitta (probabil însemnând „simplu”) este numele sub care este cunoscută traducerea Bibliiei în siriacă, despre care aflăm din scrierile unor exegeți creștini din veacurile IV-V, Afrahat, Efrem Sirul și Teodor de Mopsuestia. Din păcate manuscrisul cel mai amplu provine din sec. XVII (*Codex Ambrosianus*) și nu se poate reconstitui cu acuratețe istoria transmiterii sale¹. Cele mai timpurii manuscrise provin din sec. V d.H. și privesc textul Genezei și al Exodului. Ulterior acestei date, comunitatea vorbitoare de siriacă s-a despărțit în nestorienii (la răsărit) și iacobiți, melkiți și maroniți (la apus), iar tradiția textuală a Peșittei s-a diversificat începând de atunci. Fără ca să fi ajuns la un consens în privința identității acestuia, majoritatea savanților consideră că Pentateuhul din Peșitta a fost realizat după modelul unui targum sau sub influența tradiției targumice (Dirksen 2004). O minoritate consideră că Peșitta a fost tradusă din textul ebraic.

Pentateuhul samaritean reprezintă documentul de căpătâi al comunității samaritene. Cel mai apreciat manuscris existent este sulul Abișa de la Nablus, porțiunile sale cele mai vechi provenind cel mai probabil din sec. XI. Pe lângă diferențele date de grafie și gramatică față de TM, Pentateuhul samaritean este cunoscut pentru câteva artificii datorate agenței teologice proprii (Anderson și Giles 2005, 22–42). Astfel, unele pasaje discutabile din punct de vedere istoric sunt îndepărtate, alte texte sunt interpolate acolo unde sunt considerate mai utile, altele sunt corectate în acord cu preeminența muntelui Garizim față de orice alt spațiu cultic din Canaan.

Apocriful Genezei, descoperit la Qumran, este un sul fragmentar scris în aramaica mijlocie a sec. I d.H. care acoperă materialul biblic din Geneza 12–15 și fragmente din istoria lui Noe. Sulul face uz de principiile targumurilor (traducere literală) și ale interpretării midrașice, dar cel mai frecvent textul biblic echivalent este parafrizat (Fitzmyer 1971, 36).

Philon (20 î.H.–50 d.H.) s-a dovedit un scriitor foarte prolific. Câteva lucrări tratează textul Genezei în particular: *Despre creație*, *Despre Avraam*, *Despre migrația lui Avraam*, *Comentariu alegoric asupra Genezei*, *Întrebări și răspunsuri asupra Genezei și a Exodului*. Metoda alegorică folosită de Philon presupune parcurgerea textului frază cu frază și interpretarea sa atât la nivel literal, cât și supra-literal (alegoric), cu aplicații moralizatoare. Pentru el, patriarhii sunt exemple vrednice de urmat, așa cum erau eroii din mitologie sau din istorie

¹ Peshitta Institute din cadrul Universității din Leiden se ocupă de realizarea unei ediții critice a Peșittei.

pentru grecii antici (Reed 2009, 192–195). Spre deosebire de Ieronim, Philon acorda credit Septuagintei, pe care o considera o producție valoroasă a diasporei evreiești.

În lucrarea sa *Antichități iudaice*, Josephus (37–100 d.H.) îi realizează lui Avraam o aură de personalitate paradigmatică, după modelul scrierilor biografice latinești (Reed 2009, 195–203).

Literatura rabinică a adăugat traducerilor Bibliei și comentariile cărturarilor. Kasher (2004) sintetizează două metode principale de studiu al Scripturii în comunitatea rabinică: *peșat* și *daraș*. Un *peșat* reprezintă cercetarea unui text cu referire la contextul istoric și literar, oferind comentarii de ordin gramatical și stilistic pentru identificarea sensului intenționat de autorul canonic. Un *daraș* (sau *midraș*) presupune un exercițiu ceva mai puțin riguros și este posibil să nu îndeplinească niciuna dintre preocupările unui *peșat*.

Talmudul conservă interpretările rabinilor din perioada 200 î.H.–500 d.H. Talmudul babilonian este mai renumit decât cel ierusalimitean și chiar de patru ori mai voluminos. Textul Genezei este abordat verset cu verset, dar selectiv, oferind explicațiile unor rabini renumiți. Acestea se încadrează în câteva categorii: adăugiri, intertextualitate, legislație. Interpretarea este literalistă și speculativă. Secțiunile numite „Note sinoptice” abordează subiecte de interes general care izvorăsc din textul de studiu, oferind sinteze de ordin legislativ pe marginea sa.

Midrașul (sec. V d.H.) este o crestomație de materiale tradiționale produse de autori diferiți, dar colectate de un editor. Midrașul Genezei este cunoscut ca *Geneza Rabba*. În căutarea sensului adânc al textului, care privea vocația universală a lui Israel, cum este ea oglindită de istoria patriarhilor, midrașistul aduce completări și interpretări textului biblic, ce se pot integra într-una dintre următoarele trei categorii: filologice, literare și teologice. Nichoff (2008) exemplifică soluțiile diferite pentru care au optat *Geneza Rabba* și Philon, cu referire la pomul cunoștinței binelui și răului, la pomul vieții și la crearea omului după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Soluțiile identificate au venit în întâmpinarea contextului cultural în care interpreții le-au propus: cultura creștină, respectiv cultura greacă.

2. Autori creștini

Cele mai timpurii lucrări creștine asupra Genezei includ comentarii și omilii privitoare la relatarea creării lumii în șase zile. Fie ele devoționale, fie tehnice, aceste lucrări, numite *Hexaimera*, au fost produsul peniței mai multor autori: Melito din Sardis, Rhodo, Candid, Apion, Maxim, Hippolit, Victorinus din Pettau, Severian din Gabala, Vasile cel Mare, Grigore din Nyssa, Ambrozie și Ioan Filopon. Din păcate numai lucrările ultimilor cinci au supraviețuit timpului, cărora li se adaugă un fragment din Victorinus.

Au existat lucrări similare, totuși, care au abordat și alte texte din Geneza. Deși se cunosc numai fragmente, se știe că și Hippolit, Eusebiu din Emesa și Diodor din Tars au abordat narațiunile primei cărți a Pentateuhului. Dintre cele 13 volume scrise de Origen (184/5–253/4) s-au păstrat numai fragmente și doar 16 dintre omiliile sale. Tot fragmentar este și comentariul lui Teodor din Mopsuestia, simple selecțiuni din citirea primelor trei capitole ale Genezei. Comentariul lui Ghenadie și comentariul lui Procopie la Octateuh (Iosua, Judecători și Rut sunt adăugate Pentateuhului) au supraviețuit fragmentar și ele.